

SCHANDA Balázs

VILÁGI JOG AZ EGYHÁZJOGBAN – EGYHÁZI JOG A VILÁGI JOGBAN?

SUMMARIUM: I. ÁLLAMI JOG AZ EGYHÁZJOGBAN; II. EGYHÁZI JOG AZ ÁLLAMI JOGBAN;
ÖSSZEGZÉS

"A politikai közösség és az egyház a maguk területén függetlenek egymástól." (GS 76/3) Az Egyház igénye a függetlenségre, szuverenitásának elismerésére nem jelenti, hogy szabályozási igénye az élet minden területére kiterjedne. Ugyanakkor általánosan elismertté vált az is, hogy az állam szabályozási igényének is korlátot szabnak az emberi jogok.

I. ÁLLAMI JOG AZ EGYHÁZJOGBAN

Az egyházjog zárt és önmagában teljes rendszert alkot. A Katolikus Egyház teológiai önértelmezéséből fakadóan joggal bíró közösség (mint Isten népe), s jogrendszere eredeti jogrend, mely létezését nem vezeti vissza semmilyen más evilági hatalomra. Az egyházjog értelmezési háttére is az Egyház saját joggyakorlata, illetve a "tudósok közös és állandó véleménye"¹. A világi jogra történő utalások nem teszik a világi jogot sem mögöttes -szubszidiárius- joggá, sem értelmezési háttérre. Világi jogot tehát csak akkor kell egyházi fórumon alkalmazni, ha erre maga az egyházjog utal.

A CIC számos helyen utal a világi jogra (ius civile). A 22. kán. általános szabálya alapján "azokat a világi törvényeket, amelyekre az egyházi jog utal, a kánonjogban eredeti hatásaikkal kell megtartani, amennyiben az isteni joggal nem ellentétesek, és a kánoni jog másként nem rendelkezik." Az utalás nem mindig jelent recepciót, azaz kanonizációt.²

Tartalmilag áttekintve találunk olyan utalásokat, melyek egyszerűen *elhatárolják*³ az egyházi és a világi joghatóságot. Az utalások egy része valóban *recipijálja*⁴ az állami jog (ill. a nemzetközi jog) bizonyos szabályait, azaz a világi

¹ CIC 19. kán.

² ERDŐ P., *Egyházjog*, Budapest [1992], 77.

³ Így a házasság tisztán polgári joghatásaival kapcsolatban: 1059. kán., 1672. kán., 1692. kán. 2.-3. §§.

⁴ 98. kán. 2. § - a gyámságról; 105. kán. 1. § - a nagykorúságról, mely saját lakóhely szerzésére képesít; 110. kán. az örökbefogadásról; 197. kán. - az elévülés ill. az elbirtoklás elismeréséről; 231. kán. 2. § - a világi alkalmazottak tisztességes díjazásáról; 668. kán. 1. § - a megszentelt élet intézményeinek tagjai vagyonukról tegyenek a világi jog szerint is érvényes végrendeletet; 877. kán. 3. § - örökbefogadott anyakönyvezéséről; 1071. kán. 1. § 2. - polgári házassági akadályokról; 1105. kán. 2. § - okirat polgári hi-

jogban szabályozott joghatásokat a kánoni jog átveszi (ezzel bizonyos értelemben kanonizálja őket: kánonjogilag kötelező normákká válnak). Természetesen ezekben az esetekben sem csorbulhat isteni jog és a kánoni jog maga is megállapíthat kivételeket. Más utalások nem receptív, hanem inkább *ajánló*⁵ jellegűek: be nem tartásuk az adott jogcselekmény kánonjogi érvényességét nem érinti. Vannak továbbá olyan kánonok is, melyek egyszerűen csak *utalnak*⁶ a világi jogra. Ezen megkülönböztetések természetesen elméleti kategóriák, azaz előfordulhat, hogy egy adott összefüggésben egy kánon kanonizálja a világi jogot, míg más összefüggésben esetleg csak azt írja elő, hogy az egyházi hatóság legyen tekintettel a világi jogra. A világi jogra történő utalások zöme vagyoni jogi illetve családjogi kérdéseket tárgyal, továbbá jogi formalitásokkal kapcsolatos.⁷

II. EGYHÁZI JOG AZ ÁLLAMI JOGBAN

Nem csak az egyházi jog fogad be világi jogot, hanem ennek fordítottjára is van példa. A következőkben néhány konkrét példa alapján azt kívánom szemléltetni, hogy a vallásszabadságot elismerő, világi állam fórumain milyen módon jelenik meg az egyházi jog, mint élő, alkalmazandó norma.

"Az elválasztás elvéből következik, hogy az állam sem az egyházakkal, sem valamelyik egyházzal nem kapcsolódhat össze intézményesen; hogy az állam nem azonosíthatja magát egyetlen egyház tanításával sem; továbbá, hogy az állam nem avatkozik be az egyházak belső ügyeibe, különösen nem foglalhat állást hitbéli igazságok kérdésében. (...) A semleges állam nem követheti a különböző vallások egyházfelfogásait."⁸ Az állam és az egyház elválasztott működéséről; 1259. kán. - anyagi javak szerezhetők a tételes jog alapján; 1290. kán. - szerződésekkel kapcsolatban; 1296. kán. - elidegenítés világi jog szerint érvényes formájáról; 1500. kán. - a birtokkeresetről; 1540. kán. 2. § - a világi közokiratokról; 1558. kán. 2. § - állami jog szerint kedvezményezettek elismeréséről; 1714. kán. - peregyezség, választottbírók szabályai; 1716. kán. - választottbírói választottbírói ítélet megtámadása.

⁵ 660. kán. 1. § - a szerzetesek képzése adott esetben foglalja magában azt, hogy a tagok polgári képesítést szerezzenek; 668. kán. 4. § - a megszentelt élet intézményeinek tagjai vagyonukról a világi jog szerint is érvényes formában mondjanak le; 1062. kán. 1. § - az eljegyzés joghatásairól; 1072. kán. - a házasságkötési életkoráról; 1274. kán. 5. § - a javakat kezelő intézmények jogi formáiról; 1284. kán. 2. § 2.-3.- a vagyonkezelő kötelessége a világi jog megtartása; 1286. kán. 1. - a vagyonkezelő kötelességeiről; 1293. kán. 2. § - övintézkedések károsodás megelőzésére; 1299. kán. 2. § - végintézkedések világi jogi szerinti formáságairól;

⁶ 194. kán. 1. § 3. - klerikus polgárilag megkísérelt házasságkötésére; 492. kán. 1. § - a gazdasági tanács tagjainak jártasságára a világi jogban; 694. kán. 1. § 2. - szerzetes polgárilag megkísérelt házasságára; 799. kán. - az iskolai nevelés kívánatos jellegére; 1041. kán. 3. - polgári házasság kísérletére; 1152. kán. 2. § - polgári hatósághoz való folyamodásra; 1394. kán. - polgári házasság kísérletére.

⁷ G. GÖBEL, *Das Verhältnis von Kirche und Staat nach dem Codex Iuris Canonici des Jahres 1983*, Berlin 1993, 183. és köv.

⁸ 4/1993. (II. 12.) AB hat., ABH 1993, 48, 52.

désének alkotmányi tétele⁹ "nem jelenti azt, hogy az állam az egyházak sajátosságaira ne lehetne tekintettel"¹⁰. A szekuláris állam maga nem illetékes a hitbéli dolgok kérdésében - a vallási közösségek önmeghatározására van utalva. A vallásszabadságot csak úgy tudja biztosítani, hogy autonómiát biztosít a vallási közösségeknek. Így az Egyház illetékessége saját belülegi tekintetében kizárólagos - és maga határozza meg azon kérdések körét is, melyekben illetékesnek tartja magát. Ugyanakkor a jogrendszer legkülönbözőbb területein vannak olyan, az Egyházat érintő kérdések, melyekre kiterjed az állam szabályozási igénye, azonban az állam -éppen az Egyház autonómiája folytán- a tartalmi szabályozástól tartózkodik. Így az állami jog bizonyos kérdésekben utal az egyházak, felekezetek, vallási közösségek saját jogára, belső szabályaira, egyes meghatározott kérdésekben a belső egyházi normák alkalmazását írja elő saját szervei számára. Elismerve az egyházi szabályokat, a világi jogalkalmazó is kerülhet olyan helyzetbe, hogy egyházi jogot kell alkalmaznia, adott esetben az egyházi norma belső, egyházi értelmezésére, az egyházi joggyakorlatra is figyelemmel kell lennie. Ezen esetben tehát nem adhat saját értelmezést az egyházjognak, hanem az egyházi bíróságok és az egyházi közigazgatás jogértelmezésére van utalva, azaz az egyházjog értelmezése során az egyházjog által megszabott értelmezési szabályokhoz kell tartania magát. Ennek során gyakorlati nehézségeket okozhat az, hogy az állami és az egyházi jogrendszer terminológiája nem azonos, azaz az állam semleges jogi meghatározásokkal közelíti meg az Egyház belső valóságát, melyekkel esetenként csak nehezen hozható összhangba.

Az egyházi jog állami alkalmazásának legfontosabb példája, hogy az állam *jogi személyként* elismeri az egyház azon "önálló képviseleti szervvel rendelkező szervezeti egységeit", melyeket az egyház belső törvénye ("alapszabálya") annak tekint¹¹. E szabály alapján élveznek jogi személyiséget Magyarországon például az egyházmegyék és a plébániák. Az egyház "vallásos célra létesülő önálló szervezeteit" (pl.: a szerzetesrendeket) képviselőjük bejelentésére a bíróság nyilvántartásba veszi és ezzel nyernek jogi személyiséget az állami jog szerint. A bejelentéshez csatolni kell az egyházi hatóság nyilatkozatát arról, hogy az adott szervezet "az egyház szabálya szerint megalakult és az egyház szabályai szerint működik."¹²

Az adójog és a társadalombiztosítási jog használja az "egyházi személy" kifejezést¹³. Nyilvánvalóan e körbe tartoznak a klerikusok és a megszentelt élet intézményének tagjai, akik sajátos, "egyházi munkaviszonyban" állnak¹⁴. Nem tartoznak azonban ide az egyházi jogi személyek világi alkalmazottai, például

⁹ Alkotmány 60. § (3)

¹⁰ 8/1993. (II. 27.) AB hat., ABH 1993, 103.

¹¹ 1990. évi IV. törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról (Lvtv.), 9. § (2) b).

¹² Lvtv. 13. § (2)-(3).

¹³ Ld. 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról (Szja tv.) 3. § 40. pontja szerint a törvény alkalmazásában "egyházi személy az, akit az egyház belső törvényeiben és szabályzataiban annak minősít."

¹⁴ ERDŐ P. – SCHANDA B., *Egyház és vallás a mai magyar jogban*, Budapest, 1993, 78.

egy katolikus iskola tanárai. A nyugdíjbiztosításról szóló törvény szerint "Az egyházi személyként és szerzetesrendi tagként szerzett szolgálati idő nyugdíj-költségeit az egyház köteles viselni a részére biztosított központi költségvetési támogatásból."¹⁵ A nyugdíjbiztosítási járulék fizetése szempontjából azt a személyt kell egyházi személynek és szerzetes rendi tagnak tekinteni, akit az egyház "belső törvényeiben és szabályzataiban" annak minősít (és aki egyidejűleg nem biztosított más jogcímen, avagy egyidejűleg egyéb címen nem szerez szolgálati időt)¹⁶.

A kárpótlási jogban találhatunk rendelkezést a "házassági tilalom alá eső egyházi személy" után járó kárpótlásról, melyre "az az egyházmegye jogosult, ahol a sérelmet elszenvedő szolgálatot teljesített"¹⁷. A "házassági tilalom" fogalma alá tartozik mind az ünnepélyes mind az egyszerű örök fogadalom, mind a világi klerikusok celibátusa. Az Alkotmánybíróság ún. hetedik kárpótlási határozatában e törvényi rendelkezés alkotmányosságát is megvizsgálta. Az indítványozó szerint ez a rendelkezés az állam és az egyház elválasztásának alkotmányos elvébe ütközik, egyúttal diszkriminatív a nem katolikus egyházakkal, illetőleg a celibátusra nem kötelezett egyházi személyekkel szemben. Hivatkozik az indítvány arra is, hogy kánonjogi tilalomra -adott esetben a házasság kánonjogi akadályára- az állami jog nem lehet tekintettel. Az indítványt az Alkotmánybíróság elutasította. Az indokolás kiemeli, hogy "a házassági tilalom alatt álló egyházi személy életétől való megfosztása esetén rendesen szenvedettek halála esetén megvan. A törvényhozó az egyházmegyét itt –egy jogi fikció alkalmazásával– mintegy hozzátartozónak tekinti, és a kárpótlás indoka ez, nem pedig az, hogy egyházi jogi személyt is kárpótlásban akar részesíteni. Ebben a konstrukcióban az egyenlő elbánás alapja éppen az, hogy a törvény a büntető-eljárás során jogtalanul megölt egyházi személy után is meghatároz kárpótlásra jogosultat, aki után –mert egyházi fogadalma miatt házastárs és leszármazó hiányában halt meg– egyébként nem lenne." A törvény tehát nem mint a jogi személyek egy preferált csoportjának juttat kárpótlást az egyházmegyének, hanem úgy tekinti, mint a jogtalanul megölt hozzátartozója helyébe lépő jogosultat. A rendelkezés nem sérti az állam és az egyház elválasztását kimondó alkotmányi rendelkezést sem: "az állam éppen azzal ismeri el az egyházak különállását, hogy sajátosságaikat –ahol ez szükséges– a jogi szabályozás során is figyelembe veszi és szabadságukat garantálja."¹⁸

Természetbeni juttatásnak és így adóköteles jövedelemnek minősül a cégautó használata, azonban nem kell jövedelemadókat fizetni azon személygépkocsi után, amelyet az egyházak, egyházi karitatív szervezetek kizárólag alapfeladataik

¹⁵ 1997. évi LXXX. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről, 26. § (3).

¹⁶ 195/1997. (XI. 5.) Korm. rendelet 5/D. §

¹⁷ 1992. évi XXXII. törvény az életüktől és szabadságuktól politikai okokból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról, 2. § (4).

¹⁸ 1/1995. (II. 8.) AB hat., ABH 1995, 31, 56.

ellátásához használnak.¹⁹ A jogszabály részletes felsorolást ad az adómentes bevételekről. Ebbe a körbe tartozik "az egyházi személynek az egyházi szertartásért és az egyházi szolgálatáért a magánszemély által adott vagyoni érték". Ilyennek minősül 945. kán. szerint a mise bemutatásával kapcsolatban felajánlott adomány és általában, a szentségek és szentelmények kiszolgáltatása alkalmából felajánlandó adományok. Figyelemreméltó, hogy e rendelkezés alkalmazásában az is egyházi személynek minősül, aki "az egyház részére végzett egyházi feladatainak ellátásáért az adott egyháztól rendszeres havi díjazásban részesül"²⁰, azaz például a harangozó vagy a kántor is. Szintén adómentes "az egyház belső törvényeiben és szabályaiban meghatározott tartási kötelezettségből adódó természetbeni juttatás (ellátás), ideértve az egyház által a kezelésében levő egyházi üdülőben egyházi személynek nyújtott ingyenes üdülést is, valamint a bejegyzett szerzetesrend közösségében élő magánszemély tagnak a rendtől –egyéni szükségleteinek fedezetére– kapott pénzbeli vagy természetbeni juttatás"²¹. A világi klerikus egyházi szolgálatáért kapott díjazás tehát adóköteles, míg a természetbeni juttatás nem az. A "bejegyzett szerzetesrend" fogalma alatt a szerzetesrendeken kívül a világi intézmények és az apostoli élet társaságai is értendők – amennyiben az illetékes bíróság "szerzetesrendként" vette őket nyilvántartásba. Az intézmények tagjainak szükségleteire a CIC 670. vagy a 718. kánon alapján (elszámolási kötelezettséggel, vagy anélkül) átadott pénzeszközök mentesek a jövedelemadó alól – függetlenül attól, hogy a pénz kánonjogilag az adott személy tulajdonába került-e egyáltalán²². A természetbeni juttatások adómentessége kiterjed az élelem és lakás biztosítására, de az intézmény saját joga szerint meghatározott ruhára is – ismét függetlenül attól, hogy az adott személy egyáltalán a ruha tulajdonosává vált-e.

A honvédelmi törvény a "hivatását gyakorló lelkészeket" póttartalékos állományba sorolja, és kimondja, hogy nem hívhatók be sorkatonai szolgálatra, továbbá, hogy mentesek a honvédelmi munkakötelezettség alól²³. Nyilvánvalóan az egyházi hatóság határozza meg, hogy az illetékes állami hatóságok kiket kötelesek "hivatását gyakorló lelkésznek" tekinteni. A szemináriumi tanulmányok idején szolgálathalasztás érvényesül, így a 289. kán. 1. § alapján a "klerikususi állapothoz kevésbé illő" katonai szolgálat teljesítése alól mind a klerikusok, mind a szent rendek felvételére készülők mentesülnek. A katonai szolgálattal kapcsolatos mentesség, semleges állami szabályozással, megfelelően biztosítja az Egyház jogilag is kifejezett óhajának érvényesülését.

¹⁹ Szja tv. 70. § (1), (8) a).

²⁰ 1. számú melléklet az 1995. évi CXVII. törvényhez (az adómentes bevételekről) 4.8. pont.

²¹ Uo. 8.20. pont

²² A világi jog szerint a pénz birtokosa, aki a készpénzt fizikai hatalmában tartja, egyben tulajdonos is. Így egy olyan szerzetes, aki a 668. kán. 5. § alapján elvesztette szerzési és birtoklási jogát, az állami jog szerint néha elkerülhetetlenül tulajdonosává válik.

²³ Ld.: 1993. évi XC. törvény a honvédelemről, 103. § (1); 122. § (3); 134. § (1) g).

A Tábori Lelkészi Szolgálat sajátos "közös ügy". A legfontosabb kérdéseket megállapodás rendezzi, mely elhatárolja az egyházi és a katonai kérdéseket²⁴. A hivatásos főállású lelkészek kettős, nevezetesen egyházi és katonai szolgálati viszonyban állnak. A megállapodás szerint a hivatásos lelkészek a lelkészi szolgálatukat az egyházi törvények és előírások szerint végzik, s mint hivatásos tisztekre a katonai szolgálati viszonyuk alapján a hivatásos katonákra irányadó jogszabályok vonatkoznak. Az említett kettős szolgálati viszonyhoz igazodik a fegyelmi jogkör gyakorlása is: a megállapodás alapján a katonai szolgálati viszonytal kapcsolatos fegyelmi eljárás tekintetében a katonai felettes intézkedik a Szolgálat egyházi vezetőinek egyidejű értesítésével, a lelkész ellen indított egyházi fegyelmi vizsgálatot pedig az egyházi előjáró folytatja le az illetékes katonai előjáró tájékoztatása mellett. A tábori lelkészi szolgálati viszony létesítéséhez az illetékes egyház, felekezet egyetértése is szükséges²⁵.

Több jogrendszer kiemelt elismerésben részesíti a gyónási titkot.²⁶ A hazai eljárásjogok szerint a tanúvallomás megtagadhatja az, aki "foglalkozásánál vagy közmegbízásánál fogva titoktartásra kötelezett"²⁷, illetve aki "hivatásánál fogva titoktartásra kötelezett"²⁸. Tehát a lelkész is köteles megjelenni a hatóság illetve a bíróság előtt, és neki kell hivatkoznia arra, hogy a tanúvallomás-tételt - foglalkozására, illetve hivatására tekintettel - megtagadja. A büntetőeljárásban a tanúvallomás megtagadásának jogosságáról a hatóság dönt. Az államigazgatási eljárásban "a hivatásbeli titoknak minősülő tényről" a tanú nem hallgatható meg²⁹. A lelkészi hivatással járó titoktartási kötelezettséget a klerikusok esetében a kánoni jog határozza meg, amit a világi hatóságnak tiszteletben kell tartania. Az eljárásjogok szerint azonban az arra jogosított személy felmentheti a titoktartás alól a hivatásbeli titok hordozóját - ez a szabályozás konfliktushelyzetet eredményezhet, hiszen a titoktartási kötelezettség alól a polgári fórumon adott felmentés nem ment fel gyónási titok alól³⁰. Hasonló konfliktushelyzetet okozhat a gyónásból származó információk feljelentésének kötelezőszerű elmulasztása olyan bűncselekmények esetén, melyek feljelentésének elmulasztása

²⁴ 1994/19. Nemzetközi Szerződés a honvédelmi minisztertől: Megállapodás, amely létrejött egyfelől a Magyar Köztársaság, másfelől az Apostoli Szentszék között a Magyar Honvédségnél és a Határőrségnél végzendő lelképásztori szolgálat tárgyában.

²⁵ 1996. évi XLIII. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról, 219. §.

²⁶ Így Ausztriában a lelkészekről nem is kérhető felvilágosítás olyan kérdésekben, melyekre lelkészi titoktartási kötelezettségük kiterjed vö. H. SCHWENDENWEIN, *Österreichisches Staatskirchenrecht*, Essen 1992, 109, 659; Németországhoz lásd: A. ESER, *Schutz von Religion und Kirchen im Strafrecht und im Verfahrensrecht*, in *Handbuch des Staatskirchenrechts der Bundesrepublik Deutschland*, J. LISTL – D. PIRSON (Hrsg.), Berlin² 1995, 1038.

²⁷ 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról, 66. § (1) c)

²⁸ 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról, 170. § (1) c)

²⁹ 1957. évi IV. törvény az államigazgatási eljárás általános szabályairól, 29. § (3) b).

³⁰ ERDŐ – SCHANDA, *Egyház és vallás* (vö. 14. jegyzet), 48.

büntetendő³¹. Ebben a kérdésben nyilvánvaló az, hogy az egyházi és az állami jog között nincs teljes tartalmi megfelelés, és a semleges állami normák nem biztosítanak az Egyház valóságának minden tekintetben megfelelő keretet.

A hittudományi képzést nyújtó egyházi felsőoktatási intézményeket és az általuk kiadott oklevelek szintjét az állam úgy ismeri el, hogy az oktatási tevékenység tartalmi kérdéseibe nincs beleszólása. Az egyházi egyetemek, főiskolák és a teológiai karok, illetőleg szakok állami elismerésekor a hitélettel összefüggő tárgyak, ismeretek tartalma nem vizsgálható, ezek tekintetében a képesítési követelményeket az egyházi egyetemek és főiskolák a rájuk vonatkozó *egyházi szabályok* alapján határozzák meg.³² Az állami szabályozási igény a hittudományi képzést folytató intézmények belső struktúráját illetően is kisebb.

Az adatvédelmi biztos által vezetett adatvédelmi nyilvántartásba (melybe minden adatkezelőnek be kell jelentenie az általa végzett az adatkezelés célját, az adatok fajtáját és kezelésük jogalapját, az érintettek körét, az adatok forrását, a továbbított adatok fajtáját, címzettjét és a továbbítás jogalapját, az egyes adatfajták törlési határidejét, az adatkezelő nevét és címét (székhelyét), valamint a tényleges adatkezelés helyét) nem kell bejelenteni azt az adatkezelést, amely az "egyház, vallásfelekezet, vallási közösség belső szabályai szerint történik"³³. Az állam tehát elismeri az egyházi anyakönyvezés szabadságát és teljes függetlenségét, ami különösen azért fontos, mivel a vallási közösségek jellemzően olyan adatokat kezelnek, melyek a civil kategóriák szerint különleges, "szenzitív" adatok.

Ellenkező szellemű szabályozás példjaként említhető az egyházzenei képzés felekezeti követelményeinek rendeleti szabályozása.³⁴ Bár a követelmények szakmailag megalapozottak lehetnek, az elfogadhatatlan, hogy állami intézmény, egyoldalú állami jogszabályban meghatározott szakmai követelmények alapján, kifejezetten adott felekezetek egyházi szolgálatára képezzen kántorokat, egyházzeneészeket. Az ilyen jellegű szabályozás nem csak a jozefinizmus emlékét idézi, de alkotmányossági szempontból is aggályos. Sajátos esetet jelent az, hogy a világnézetileg elkötelezett iskolák számára (ahol a vallásoktatás az iskola programjának részévé tehető) a kormányzat meghatározta az alapműveltségi³⁵ és az

³¹ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről; A - hozzátartozók kivételével - büntetendő pl. az állam elleni (150. §) bűncselekmények, az államtitoksértés (223. §), a terrorcselekmény (261. §) feljelentésének elmulasztása.

³² 1993. évi LXXX. törvény a felsőoktatásról, 114. § (2); Figyelemreméltó, hogy a törvény eredeti szövege, mely 1998. január 1-ig volt hatályban, a 114. § (1) bekezdésében "egyházi jogszabályokat" említett. A szöveget az 1997. évi CXXIV. törvény módosította.

³³ 1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról, 30. § b).

³⁴ A 16/1994. (VII. 8.) MKM rendelet melléklete az 54. sorszám alatt határozza meg az egyházzeneész szakképzés szakmai (vizsgáztatási) követelményeit.

³⁵ 24/1997. (VI. 5.) MKM rendelet az alapműveltségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról.

érettségi³⁶ vizsga követelményeit "hit- és erkölcsstanból" ill. "hittanból" a katolikusok, a reformátusok és az evangélikusok számára. Mivel e vizsgáknak különböző szempontokból jelentőségük lehet, méltányos az állami igény arra, hogy valamilyen, az állam által is ellenőrizhető mérce érvényesüljön. Ugyanakkor a követelmények meghatározásához az államnak legalábbis be kellett volna szereznie az érintett egyházak hozzájárulását, esetleg kétoldalú megállapodások formájában. A kérdés jelen szabályozása aggályos.

A honvédelmi törvény alapján, szükség esetén, honvédelmi érdekből a tulajdonhoz való jog súlyos korlátozásoknak vethető alá. Ugyanakkor a törvény előírja, hogy a szolgáltatások alól mentességet élveznek "az egyházak és vallási felekezetek olyan tárgyak és jogok tekintetében, amelyek közvetlenül az egyházi, hitéleti feladatokat szolgálják"³⁷. Ugyanakkor "az ingó dolgok szolgáltatása alóli mentesség mértékét az illetékes miniszter szabályozásának hiányában – a hadkiegészítő parancsokság javaslata alapján– a védelmi bizottság határozza meg"³⁸. A szabály – remélhetőleg kicsiny gyakorlati jelentősége mellett két szempontból is figyelemre méltó. Egyfelől egy világi hatóság (a védelmi bizottság) rendelkezik döntési jogosultsággal arról, hogy mely egyházi ingóságok szolgálnak "közvetlenül egyházi, hitéleti feladatokat". Másfelől figyelemre méltó az, hogy a törvény megkülönbözteti az egyházak ingóságai és jogai között a törvény megkülönbözteti azokat, melyek "közvetlenül az egyházi, hitéleti feladatokat szolgálják" az egyéb funkciójú jogoktól és tárgyaktól. Kérdéses, hogy mit értett a törvényhozó "közvetlenül egyházi, hitéleti feladatok" alatt. Közvetlenül egyházi feladat-e a szeretetszolgálat is, vagy esetleg csupán a szűken vett kultusz tartozik ebbe a körbe? Az Európai Emberi Jogi Bíróság egy konkrét (görög ortodox monostorok földbirtokait érintő) ügyben elhatárolva egymástól a panaszos egyházi intézmények a szorosan vett vallási rendeltetésű tulajdonát és vállalkozói vagyonát, arra az álláspontra helyezkedett, hogy mivel a sérelmezett állami beavatkozás nem akadályozza az istentiszteletet, hanem csak az intézmények vállalkozói vagyonát érinti, így a vallásszabadságon nem esett csorba³⁹. Ebből arra lehet következtetni, hogy kultuszszabadsághoz szükséges vagyon fokozott védelem alatt áll. Amennyiben panaszosok azt tudnák igazolni, hogy egy gazdasági természetű beavatkozás tényegesen vallásuk gyakorlását (ezek szerint mindenekelőtt a kultuszszabadságot) akadályozza, felhívhatnák az Európai Emberi Jogi Egyezmény vallásszabadságot deklaráló 9. cikkét is. Bár ítéletből kiolvasható, hogy a szorosan vett vallási rendeltetésű tulajdon fokozott védelem alatt áll, ugyanakkor nyitva marad a kérdés, hogy a vallásgyakorlás anyagi háttérét biztosító (tehát nem profit termelését szolgáló) vagyon védelmét milyen mélységben éri el a tulajdonvédelmen túl a vallás szabad gyakorlásának joga.

A házasságjog az egyházjog állami befogadásának hagyományos, sok államban jellemző területe. Ugyanakkor Magyarországon a kötelező polgári há-

³⁶ 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról.

³⁷ 1993. évi CX. törvény a honvédelemről, 193. § (1) d).

³⁸ 178/1993. (XII. 17.) Korm. rendelet a honvédelmi törvény végrehajtásáról, 154. §.

³⁹ The Holy Monasteries v. Greece A 301-A (1994. dec. 9.).

zasságkötés követelménye 1895 óta folyamatosan érvényesült. Az elválasztás következetes érvényesülése folytán ma Magyarországon az egyházi (kánoni) házasságnak nincs világi joghatása olyan formában sem -mint Franciaországban vagy Németországban- hogy szankció fenyegetné azt a lelkészt, aki a polgári házasság megkötése előtt közreműködik egyházi házasságkötésnél⁴⁰. Ugyanakkor figyelemreméltó, hogy a büntetésvégrehajtási intézményekben szabadságvesztésüket töltő személyek nem csak a vallásgyakorlás általános lehetőségével élhetnek, amennyiben egyházi szertartással kívánnak házasságot kötni, hanem a jogalkotó külön nevesítette azt az esetet, "ha az elítélt a vallásának megfelelő szertartás keretében kíván házasságot kötni". Ez esetben az elítélt házasságkötés iránti kérelmét a büntetésvégrehajtási intézmény az illetékes egyháznak is továbbítja és a házasságkötés időpontját az intézet az egyház képviselőjével is egyezteti. A megfogalmazás nem egyértelmű abban a tekintetben, hogy ténylegesen lehetőség van-e az anyakönyvvezető előtti eljárás mellőzésével csupán egyházi házasságot kötni (melynek természetesen nem lesznek világi joghatásai): a rendelkezés egyfelől az elítéltről szól, aki "a vallásának megfelelő szertartás keretében kíván házasságot kötni", másfelől arról, hogy ilyen esetben a házasságkötés iránti kérelmét "az illetékes egyháznak is továbbítani kell"⁴¹. Mindenesetre figyelemreméltó, hogy az "vallási szertartás keretében" kötött házasságot az állami jog itt házasságnak nevezi, anélkül azonban, hogy ez a házasság a világi jog szerinti házasság fogalmának megfeleljene és bármiféle világi joghatást is kíváltana.

Bár a munkaszüneti napok törvényi meghatározása⁴² "nem azok vallási tartalmának szól, hanem a társadalom elvárásain és gazdaságossági megfontolásokon nyugszik"⁴³, azaz az állam nem egyházi, vallási jellegű igényeket elégít ki a vasárnap védelmével és egyes egyházi ünnepek munkaszüneti nappá nyilvánításával, mégsem állítható, hogy ezek az ünnepek teljesen függetlenedtek volna vallási tartalmuktól. Nyilvánvalóan a változó dátumra eső ünnepnapok, így a húsvéthétfő és a pünkösdhétfő napjának meghatározása igazodik a nyugati kereszténység naptárához.

ÖSSZEGZÉS

A felhozott példák szemléltetik, hogy nem csak az egyházjog fogad be állami jogot, hanem ennek fordítottja is előfordul. Egyes esetekben csupán célszerűségi szempontok vezetnek a világi jogalkotót, aki nem tudna az összes vallási közösség sajátosságaira figyelemmel lenni. Más esetekben viszont az állam világi jellege, elválasztás alkotmányi tétele - másfelől az egyházi autonómia, mint a vallásszabadság következménye szab határt az állami jognak: ezen esetekben elvi jelentősége van annak, hogy az állami jog az egyházi jogra utal, hiszen ha másként tesz,

⁴⁰ Az ezzel kapcsolatos büntető rendelkezést már az 1962. évi 10. tvr. hatályon kívül helyezte 1962. július 1-ével.

⁴¹ 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól, 195. §.

⁴² Ld. 1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyvéről 125. § (2-4) bekezdését.

⁴³ 10/1993. (II. 27.) AB hat., ABH 1993, 105, 106.

azzal megsérti az előbb említett elveket. Számos olyan kérdés van, melyre kiterjed az állam szabályozási igénye, azonban a vallásszabadságot biztosító világi állam illetéktelen a tartalmi szabályozásra, avagy nem lenne képes életszerű normák kibocsátására. Ilyen esetekben tehát az állami jog az autonómiát élvező egyházak, vallási közösségek jogi jellegű normáira utal és azok alkalmazását rendeli el. Ahogy az Egyház jogrendszerének zártságát nem sértik a világi jogra utaló, illetve azt recipiáló szabályok, úgy az állam és egyház elválasztott működésének alkotmányi tétele sem csorbul azáltal, hogy a világi törvényhozó az egyházi törvényhozó által alkotott norma érvényesülését rendeli el. Ellenkezőleg: a vallásszabadság biztosítása egyenesen megköveteli e jogtechnikai megoldások alkalmazását. Jelentőségük túlmutat a pusztán technikai érdekességen: e megoldásokban szemléletesen kifejeződik a vallásszabadságot biztosító szekuláris állam és az Egyház viszonyának jellege.